

Robert KOZIEJ*
Grzegorz STANKIEWICZ

ANALIZA DOŚWIADCZEŃ Z WOJNY RADZIECKO - AFGAŃSKIEJ (1978 – 1989) W ZAKRESIE ZABEZPIECZENIA LOGISTYCZNEGO

Zmienność, nieprzewidywalność i turbulentność otoczenia to cechy świata, w jakich przychodzi nam funkcjonować. Sytuacja taka generuje ciągłą potrzebę poszukiwania nowych rozwiązań, odkrywania nowych technologii, nawiązywania nowych form współpracy. Wojsko, jako ważny element społeczeństwa, nie może i nie stoi na uboczu wydarzeń, których jesteśmy świadkami na co dzień. Chcąc aktywnie uczestniczyć i być zdolnym do reagowania na zagrożenia, siły zbrojne poddawane są permanentnej reorganizacji. Dostosowując swe struktury, modernizując uzbrojenie czy zmieniając sposoby działania, armia dostosowuje się do potrzeb i wymogów współczesnego pola walki, a tym samym umożliwia sprawną realizację swojej misji.

Swoistą bazą informacyjną, wspierającą owe procesy, są doświadczenia wyniesione z udziału wojsk własnych w kolejnych misjach wojskowych, ale również doświadczenia innych armii – szczególnie te dotyczące obszarów zbieżnych z zadaniami własnymi. Pełna analiza tych ostatnich pozwala uniknąć błędów popełnionych przez poprzedników, a z logistycznego i nie tylko logistycznego punktu widzenia jest znacznie mniej kosztowna. Stojące przed Wojskiem Polskim zadania, w tym między innymi udział w misji w Afganistanie - powszechnie określanej jako najtrudniejszej dla Polskich Sił Zbrojnych od zakończenia II wojny światowej w sposób wyraźny wskazuje na potrzebę prowadzenia takich analiz.

W tym kontekście konflikt zbrojny w Afganistanie z lat 1978 – 1989 stanowi naturalne i bogate źródło potencjalnych informacji. Z racji lokalizacji terenowo - przestrzennej naszej misji, przeciwnika – jego sposobu działania, struktury społecznej ludności tubylczej, infrastruktury regionalnej czy problemów z szeroko rozumianą logistyką, doświadczenia radzieckie niosą w sobie wiele istotnych elementów, które pomimo upływu czasu, wydają się być nadal aktualne.

* kpt. mgr Robert KOZIEJ, kpt. mgr inż. Grzegorz STANKIEWICZ – Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych

Literatura przedmiotu, szczególnie anglojęzyczna (np. *The Soviet War In Afghanistan: History and harbinger of future war*, strona internetowa: http://www.ciaonet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_52.html, 23.08.2007), podkreśla, iż konflikt radziecko - afgański można określić mianem wojny logistycznej. Pogląd ten, bazujący na przebiegu działań zbrojnych, wydaje się być w zupełności uzasadniony. Teren górzysty, jego pokrycie oraz szlaki komunikacyjne stwarzały szereg istotnych problemów związanych z zabezpieczeniem logistycznym i stanowiły jeden z kluczowych czynników decydujących o przebiegu poczynań stron konfliktu.

Do pełnego zrozumienia warunków, w jakich przyszło funkcjonować żołnierzom tej wojny, należy raz jeszcze przyjrzeć się kluczowym elementom ukształtowania terenu. Afganistan to państwo położone w Azji środkowej, zajmujące terytorium ponad 652000 km². **Okolo 50 % jego powierzchni leży powyżej 2000 metrów nad poziomem morza (dla porównania najwyższy szczyt w Polsce - Rysy 2499 mn.p.m.)!** Przez środek kraju biegnie równoleżnikowy system górski Hindukuszu, wznoszący się do **7486 mn.p.m.** Południowo – zachodnią część kraju zajmuje rozległa pustynna równina przecięta dolinami rzek Helmand i Arghandab. Północno – zachodni Afganistan przecina szeroka dolina Hari-Rud, która od północy ograniczona jest górami Sofid Kuh. Za nimi rozciąga się rozległa nizina nad Amu-Darią¹.

Większość kraju pokryta jest skąpą roślinnością stepową, półpustynną z suchymi kolczastymi krzewami i trawami. W wyższych partiach gór występują lasy iglaste. Doliny rzek są miejscami porośniętymi zaroślami i lasami liściastymi. Wyżynno – górzysty charakter przeważającego obszaru powierzchni kraju oraz suchy klimat sprawiają, że działalność gospodarcza mieszkańców Afganistanu skupiona jest przede wszystkim w nizinach i dolinach śródgórzyskich². Podstawą gospodarki jest ekstensywna uprawa zbóż, bawełny, winorośli oraz hodowla zwierząt. **W południowym Afganistanie ogromne znaczenie ma uprawa maku, z którego produkuje się opium i kokainę³.**

W transporcie Afganistanu główną rolę odgrywa komunikacja drogowa. Spośród liczących kilkanaście tysięcy kilometrów dróg jedynie szosa łącząca północ kraju z Kablem (przez przełęcz Salang), Dzelabadem i Pakistanem, szosa Kabul, Kandahar, Herat, Torghundi, szosa Kandahar, Spin Buldak oraz krótkie odcinki w rejonie Kabulu i innych większych miast miały przed wojną utwardzoną nawierzchnię⁴. W chwili obecnej sytuacja z całą pewnością nie uległa drastycznej poprawie. Kraj nie posiada linii kolejowych, a transport rzeczny ma jedynie lokalne znaczenie. Przy niewystarczającej sieci dróg kołowych duże znaczenie ma komunikacja lotnicza. Afganistan posiada osiem portów lotniczych, z tego w Kabulu i Kandaharze o znaczeniu międzynarodowym⁵.

¹ A. Kowalczyk, *Największe bitwy XX wieku – Afganistan 79-89 – Dolina Panczisziru*, Warszawa 1994, s. 10

² *Sztuka wojenna sił zbrojnych w wojnach lokalnych i ważniejszych konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej*, praca zbiorowa pod red. J. Poksińskiego, Warszawa 1997, s. 162

³ A. Kowalczyk, op. cit., s. 10

⁴ *Sztuka wojenna...*, op. cit., s. 162

⁵ Tamże, s. 11

Rys. 1. Pierwsze dni wkraczania wojsk radzieckich do Afganistanu. Na zdjęciu pojazd BTR – 60 PBz batalionu rozpoznawczego 5 Dywizji Piechoty Zmotoryzowanej poruszający się drogą z KUSZKI na południe Afganistanu, przez przełęcz Mir - Ali⁶

Do działań na terenie Afganistanu dowództwo radzieckie wyznaczyło 40 Armie (nazwano ją Ograniczonym Kontyngentem Wojsk Armii Radzieckiej)⁷. Ogólna liczebność tych wojsk wynosiła około 100 tys. żołnierzy. Pododdziały 40 Armii po wejściu na teren Afganistanu rozmieszczone zostały w 24 dużych i 101 małych garnizonach⁸. Potężna ilość używanego sprzętu oraz konieczność dostarczania dużych ilości zaopatrzenia, przy słabo rozwiniętej sieci komunikacyjnej powodowało, że ruch konwojów był skanalizowany.

Rys. 2. Droga do Heratu. Wspaniała betonowa szosa, ułożona jeszcze przez amerykańców, opasywała kraj półkolem, łącząc główne miasta. Trasa ta ułatwiała przemarsz kolumn wojskowych i pomogła szybko przejąć kontrolę nad ośrodkami administracyjnymi, mostami, przełęczami oraz innymi ważnymi punktami⁹

⁶ W. Markowski, W. Milaczenko, *Specnaz w Afganistanie*, Warszawa 2002, s. 9

⁷ *Sztuka wojenna...*, op. cit., s. 167

⁸ W. Markowski, W. Milaczenko, op. cit., s.20

⁹ Tamże, s. 12

Do zapewnienia funkcjonowania dróg na zajęтым terytorium zorganizowany został system straźnic i posterunków. W straźnicach i posterunkach pod koniec pierwszego roku wojny służbę pełniło 20200 żołnierzy i oficerów. Ich zadaniem było prowadzenie obserwacji oraz sprawowanie kontroli nad okolicą, obrona stref bezpieczeństwa wokół miast i garnizonów oraz głównych tras komunikacyjnych. Strefa ochrony straźnicy lub posterunku obejmowała zawsze od jednego do piętnastu, dwudziestu km drogi. W przypadku napadu na konwój ze straźnicy wysyłano wsparcie na ochraniający odcinek trasy. Wozy bojowe pomagały przebić się spod ognia i wyprowadzić zablokowane pojazdy.

Do kwietnia 1985 roku tylko na liczącym 65 km odcinku szosy Termez – Kabul zorganizowano 14 straźnic i 23 punkty ochrony. Niektóre z nich sprawiały wrażenie prawdziwych twierdz. np. straźnica 31, w której rejonie znajdowały się także punkt obserwacyjny i punkt dowodzenia batalionu była obsadzona przez pluton moździerzy, kompanię czołgów (bez jednego plutonu), baterię artylerii i pluton rozpoznawczy batalionu¹⁰.

Rys. nr 3. Konwój samochodów ciężarowych zaopatrzeniem dla Kabulu¹¹

Jedną z pierwszych lekcji wyniesionych z tej wojny przez wojska radzieckie była konieczność posiadania przez pododdziały logistyczne zdolności do obrony własnej. Sposób zaopatrywania oparto o system konwojowy. Ze względu na fakt, że małe kolumny ze słabym ubezpieczeniem były częstym obiektem ataku, zaczęto tworzyć kolumny składające się z setek pojazdów, którym można było zapewnić silniejszą osłonę. Dla skuteczniejszego zwalczania partyzantów zajmujących stanowiska na wysokich stokach, często stosowano przeciwlotnicze zestawy artyleryjskie ZU-23-2, ustawione na skrzyniach samochodów ciężarowych. Znacznym utrudnieniem ruchu kolumn i osłaniających je wojsk, były nie tylko ciężkie warunki terenowe (wąskie i strome trasy), ale również skrajne warunki klimatyczne (niskie temperatury, opady, zasy pyłowe), co

¹⁰ W. Markowski, W. Milaczenko, op. cit., s. 37

¹¹ A. Kowalczyk, op. cit., s. 24

w znacznym stopniu stanowiło przyczynę wielu wypadków i strat nawet bez oddziaływania ze strony przeciwnika¹².

Rys. nr 4. Przydrożny posterunek na trasie KABUL – TERMEZ. Tego rodzaju punkty odgrywały ważną rolę, zapewniając ochronę dróg i poruszających się po nich samochodów. Kolumny transportowe zatrzymywały się przy nich na nocleg, tutaj stacjonowały transportery opancerzone i czołgi konwoju, które przychodziły na pomoc zaatakowanym transportom i oczyszczały drogę. Chronione były wszystkie mosty, tunele i przełęcze¹³

Walkę o szlaki komunikacyjne prowadzono przez cały okres wojny, jednakże pomimo wysiłków, strona radziecka nigdy nie była w stanie w pełni kontrolować swoich linii komunikacyjnych. Konsekwencją takiego stanu rzeczy były problemy aprowizacyjne wojsk prowadzących operacje w głębi Afganistanu oraz olbrzymie straty szczególnie w sprzęcie transportowym (por. tab. 1).

Tabela 1: Zestawienie strat wojsk radzieckich

Rodzaj sprzętu	Ilość
Samoloty odrzutowe	118
Helikoptery	333
Czołgi	147
Transportery opancerzone	1314
Samochody terenowo - osobowe	1138
Pojazdy wsparcia inżynierskiego	510
Pojazdy ciężarowe	11369

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „*The Soviet War In Afghanistan: History and harbinger of future war?*”

¹² Właściwości sztuki wojennej w wojnach typu partyzanckiego po II wojnie światowej (Afganistan). [online]. [dostęp: 08 stycznia 2004]. Dostępny w Internecie: <http://kolo.wha.la/~hkt/opracowanie56.htm>.

¹³ Tamże, s. 34

Wydaje się, iż ilość utraconych pojazdów ciężarowych stanowiła jeden z czynników krytycznych dla przebiegu i ostatecznego rezultatu tej wojny. Stanowi to również cenną wskazówkę dla obecnie planowanych działań, iż groźba izolacji baz oraz ograniczenia w zaopatrzeniu i dziś jest również w pełni realna.

Fakt używania przez wojska radzieckie dużych ilości sprzętu ciężkiego, to kolejny element stwarzający sporo problemów logistycznych. Eksploatacja tego typu sprzętu w opisanych warunkach terenowo atmosferycznych prowadzi do zwiększania potrzeb w zaopatrzeniu, szczególnie w zużyciu paliwa (radzieccy analitycy odnotowali, że wozy bojowe z silnikami wysokoprężnymi zużywały o 30-40%, a z silnikami benzynowymi o 70-90% więcej paliwa niż w Europie Środkowej – obecnie przyjęte założenia przewidują zwiększone zużycie w terenie górzystym o 50%¹⁴).

W powiązaniu z trudnościami komunikacyjnymi oraz podatnością cystern paliwowych na ataki przeciwnika, pełne zaopatrzenie w ten asortyment stanowiło poważne wyzwanie. Dylemat ten wydaje się być ważki w kontekście wyposażenia pododdziałów wykonujących zadania w tym rejonie świata oraz ewentualnych zmian, czy też dalszego kierunku rozwoju sprzętu technicznego przeznaczonego do eksploatacji w terenie górzystym.

Kolejnym czynnikiem logistycznym limitującym poczynania wojsk radzieckich były przedsięwzięcia sanitarno – medyczne. Brak właściwej praktyki sanitarno – epidemiologicznej w powiązaniu z nieodpowiednią dietą powodował masowe zachorowania na tyfus, malarię, czerwonkę, zapalenie opon mózgowych – choroby powszechnie występujące w tym rejonie świata. Dochodziło do sytuacji, że 1/4, a czasami 1/3 sił była zainfekowana różnego rodzaju chorobami. Tylko w listopadzie 1981 roku pododdziały 5 Dywizji Zmotoryzowanej meldowały o ponad 3 tysiącach żołnierzy chorujących na zapalenie wątroby. Co więcej, drobne rany odniesione w terenie wysokogórzskim bez szybkiej ewakuacji medycznej kończyły się z reguły fatalnymi w skutkach powikłaniami i koniecznością długotrwałego leczenia¹⁵, co potęgowało i tak napiętą sytuację kadrową 40 Armii. Doświadczenia powyższe zdają się w pełni potwierdzać bezwzględność konieczności szczepień ochronnych przed wyjazdem na misje oraz dobór odpowiedniej diety dostosowanej do warunków terenowo - klimatycznych oraz realizowanych zadań.

Wreszcie przyjęty przez wojska radzieckie system ochrony dróg zaopatrzeniowych wiązał średnio dwie trzy dywizje, co stanowiło około 30-40% ogółu sił interwencyjnych. Sytuacja taka w znacznym stopniu ograniczała zakres i rozmach prowadzonych działań bojowych¹⁶.

Nakreślona w artykule analiza doświadczeń z zakresu zabezpieczenia logistycznego wojny radziecko – afgańskiej pozwoliła autorom tego opracowania na wygenerowanie kilku zasadniczych wniosków:

1. Czynniki terenowo – klimatyczne są zasadniczą determinantą realizacji przedsięwzięć zabezpieczenia logistycznego w rejonie pełnienia misji. Wpływają one szczegól-

¹⁴ M. Bodziany, S. Hajt, G. Stankiewicz, *Zabezpieczenie logistyczne działań taktycznych*, WSOWL, Wrocław 2006, s. 82

¹⁵ *The Soviet War In Afghanistan: History and harbinger of future war?*. [online]. [dostęp: 23 sierpnia 2007]. Dostępny w Internecie: http://www.ciaonet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_52.html

¹⁶ *Właściwości sztuki...*, op. cit., s. 35

nie na dietę żołnierzy, zużycie MPS przez pojazdy (wojska radzieckie zanotowały kilkudziesięcioprocentowy wzrost zużycia paliwa), przygotowanie stanów osobowych pod względem osłony sanitarno – epidemiologicznej (brak szczepień powodował w wojskach radzieckich wzrost różnego rodzaju zachorowań).

2. W systemie zaopatrzenia baz (zarówno w misji irackiej, jak i afgańskiej) największe znaczenie ma sposób dystrybucji środków materiałowych oparty o system konwojowy. Z tego względu bezpieczeństwo na drogach zaopatrzenia jest ściśle związane z bezpieczeństwem materiałowym poszczególnych baz, a szlaki komunikacyjne są zawsze tym elementem infrastruktury, który w całym okresie trwania misji odgrywa decydującą rolę

3. Konwoje poruszające się z zaopatrzeniem muszą posiadać odpowiednią zdolność obrony własnej, ponieważ kolumny ze słabym ubezpieczeniem mogą być obiektem częstych ataków. Jako przykład należy przytoczyć sytuację, w której konwój z dostawą sprzętu dla naszego PKW w Afganistanie został zaatakowany i część pojazdów została zniszczona.

4. Eksploatacja dużej liczby pojazdów (szczególnie różnych marek) z powodu odmiennego rejonu działań, rozśrodkowania baz oraz odległości od krajowych źródeł zaopatrzenia powoduje konieczność utrzymywania odpowiedniego asortymentu części zapasowych, który zapewni utrzymywanie zdolności bojowej sprzętu na poziomie umożliwiającym realizację zadań mandatowych.

5. Odpowiednie przygotowanie sanitarno – epidemiologiczne stanów osobowych, a zwłaszcza prowadzenie szczepień ochronnych jeszcze przed wyjazdem do rejonu operacyjnego przeznaczenia zapewnia utrzymanie stanów osobowych w odpowiedniej kondycji zdrowotnej bez narażania ich na zachorowania, bądź różnego rodzaju powikłania związane z odniesionymi ranami.

6. Konieczne jest stworzenie w SZ RP komórki organizacyjnej, której głównym zadaniem będzie zbieranie i analizowanie doświadczeń wojsk własnych z prowadzonych misji oraz doświadczeń innych armii, które w danym rejonie operacyjnego zainteresowania prowadziły swoje działania. Zasadniczym zadaniem takiej komórki powinno być nie tylko wyposażanie pierwszych zmian kontyngentów w wiedzę potrzebną im do efektywnego wykonywania zadań mandatowych, ale również wypracowywanie gotowych rozwiązań systemowych dla PKW na danym teatrze działań.

Autorzy niniejszego artykułu są w pełni świadomi, iż nie wyczerpali całości problemów logistycznych związanych z prowadzeniem działań zbrojnych wojny radziecko afgańskiej. Pominiętych zostało wiele istotnych elementów takich, jak np. umundurowanie i wyposażenie osobiste żołnierzy, broń czy sposoby zaopatrywania pododdziałów. Jednakże zasadniczym celem niniejszego opracowania było zasygnalizowanie możliwości pozyskania informacji o przyszłym teatrze planowanych działań, bez konieczności prowadzenia „działań empirycznych”. Po pierwszych doświadczeniach PKW w Iraku oraz na podstawie informacji docierających z rozpoczętej misji w Afganistanie, wobec kolejnych potencjalnych zadań rysujących się przed Wojskiem Polskim, obszar ten wydaje się być interesującym i godnym uwagi.